

ĆWICZENIA NR 2 Z PMP

opracowanie: mgr Zuzanna Witek

Zakres materiału:

- Źródła prawa międzynarodowego
  - *Ius cogens*
  - Umowa międzynarodowa
  - Zwyczaj międzynarodowy
  - Ogólne zasady prawa
  - Akty jednostronne
  - Źródła pomocnicze (doktryna i orzecznictwo)
- Hierarchia źródeł formalnych
- Hierarchia norm prawa międzynarodowego
- Stosowanie prawa międzynarodowego – *modus operandi*: stosowanie umów międzynarodowych
- Kazusy: Sprawa Timoru Wschodniego, porozumienie Camp David, sprawa Statku Wiembledon,

Źródła prawa międzynarodowego – zagadnienia wstępne

Źródła prawa w znaczeniu:

- a) **materialnym**: wszelkie czynniki, że prawo międzynarodowe kształtuje się i nabywa moc obowiązującą (= siły tworzące normę)

- b) **formalnym**: zewnętrzny wyraz procesu tworzenia prawa (=forma, w jakiej prawo się przejawia). W oparciu o utrwalone stanowisko doktryny, za katalog źródeł formalnych przyjmuje się art. 38 Statutu MTS (wskazany artykuł wymienia podstawy wyrokowania MTS, którego zadaniem jest orzekanie na podstawie prawa międzynarodowego)

Art. 38 Statutu MTS

(źródła prawa stosowane przez MTS przy orzekaniu)

1. Trybunał, którego zadaniem jest orzekać na podstawie prawa międzynarodowego w sporach, które będą mu przekazane, będzie stosował:

- a) konwencje międzynarodowe, bądź ogólne, bądź specjalne, ustalające reguły, wyraźnie uznane przez państwa spór wiodące;
- b) zwyczaj międzynarodowy, jako dowód istnienia powszechnej praktyki, przyjętej jako prawo;
- c) zasady ogólne prawa, uznane przez narody cywilizowane;
- d) z zastrzeżeniem postanowień art. 59 związanie wyrokiem, wyroki sądowe tudzież zdania najznakomitszych znawców prawa publicznego różnych narodów, jako środek pomocniczy do stwierdzania przepisów prawnych.

2. Postanowienie niniejsze nie stanowi przeszkody, aby Trybunał mógł orzekać *ex aequo et bono*, o ile strony na to zgadzają się.

Krytyka art. 38 Statutu MTS

- Wyliczenie nie jest pełne – brak wzmianki o aktach jednostronnych oraz o uchwałach organizacji międzynarodowych
- Co oznacza pojęcie „narody cywilizowane” ?
- Źródła prawa (normy ogólne i abstrakcyjne) a źródła zobowiązań międzynarodowych (brak większego zastosowania w praktyce)
- Kontrowersje wokół hierarchii źródeł formalnych

- Mimo krytyki art. 38, żaden inny katalog źródeł prawa nie osiągnął powszechnej akceptacji, jak w/w katalog, stosowany nieprzerwanie od 1920r. (art. 38 Statutu STSM, następnie art. 38 Statutu MTS)

Hierarchia źródeł formalnych i ich cechy

Źródła formalne nie są ściśle hierarchicznie uporządkowane, art. 38 odzwierciedla jedynie pewną praktyczną kolejność stosowania źródeł, wynikającą z ich określoności, w praktyce jednak źródła prawa często się zastępują i stosowane są jednocześnie.

Tak: MTS w sprawie działalności militarnej i paramilitarnej USA w i przeciwko Nikaragui w 1986r.

Umowa, zwyczaj i zasady ogólne stanowią źródła o JEDNAKOWEJ MOCY WIĄŻĄCEJ.

Źródła formalne są zatem źródłami równorzędnymi (1 cecha)

Należy jednak zwrócić uwagę na specyfikę zasad ogólnych: ich funkcją jest wypełnianie luki w prawie zwyczajowym lub w umowie międzynarodowej, mają zatem CHARAKTER PODRZĘDNY w stosunku do umowy międzynarodowej i zwyczaju.

→ W razie konfliktu umowy z zasadą ogólną, przeważać będzie norma umowna !

Normy zawarte w źródłach jednego rodzaju mogą derogować normy zawarte w źródłach innego rodzaju (2 cecha).

Oznacza to, że przykładowo:

- umowa międzynarodowa może zastąpić wiążące strony prawo zwyczajowe
- prawo zwyczajowe może zmienić lub zastąpić umowę międzynarodową

Umowa i zwyczaj mogą obowiązywać równolegle w stosunku do siebie, w związku z tym nie ma żadnych podstaw twierdzenie, że gdy prawo zwyczajowe składa się z norm identycznych do norm prawa traktatowego, to ostatnie „ruguje” poprzednie, tak że prawo zwyczajowe przestaje istnieć. (ICJ, Rep. 1986, s. 95)

Wyjątek od tej reguły stanowią **ius cogens**, czyli **normy bezwzględnie wiążące**.

Hierarchia norm w prawie międzynarodowym

Pierwszeństwo zobowiązań wynikających z KNZ

Art. 103. KNZ (Pierwszeństwo obowiązków wynikających z Karty)

W razie sprzeczności pomiędzy obowiązkami członków Narodów Zjednoczonych, wynikających z niniejszej Karty, a ich obowiązkami wynikającymi z jakiegoś innego porozumienia międzynarodowego, pierwszeństwo będą miały ich obowiązki wynikające z niniejszej Karty.

Pierwszeństwo zobowiązań wynikających z KNZ zostało potwierdzone w wielu umowach międzynarodowych (np. Art. 30 KPT, art. 7 Paktu Północnoatlantyckiego) oraz w orzecznictwie (np. Sprawa Nikaragui oraz sprawa Lockerbie z 1993r.)

Ius cogens – zabezpieczenie systemowe prawa międzynarodowego

Art. 53 KPT

Traktat jest nieważny, jeżeli w chwili jego zawarcia jest sprzeczny z imperatywną normą powszechnego prawa międzynarodowego. W rozumieniu niniejszej konwencji imperatywną normą powszechnego prawa międzynarodowego jest norma przyjęta i uznana przez międzynarodową społeczność państw jako całość za normę, od której żadne odstępstwo nie jest dozwolone i która może być zmieniona jedynie przez późniejszą normę postępowania prawa międzynarodowego o tym samym charakterze.

- Normy też zwane są: bezwzględnie obowiązującymi, imperatywnymi bądź peremptoryjnymi normami prawa międzynarodowego.
- Ewolucja ius cogens – rozszerzenie stosowanie również do zwyczaju, aktu jednostronnego, uchwały organizacji międzynarodowej...
- Najważniejsza konsekwencja: skutek w postaci nieważności umów międzynarodowych sprzecznych z ius cogens.
- Obecnie przyjmuje się, że ius cogens delegalizują również wszelkie normy prawa krajowego (tak ustawodawstwo, jak i akty administracyjne) zezwalające na odejście od zakazu określonych zachowań w prawie międzynarodowym (tak: Trybunał Karny do spraw byłej Jugosławii w orzeczeniu w sprawie Furundzija 1998, ILM 38, 1999, s. 317).
- Czasami sądy powołują się na naruszenie przez jednostkę normy bezwzględnie obowiązującej jako przesankę wykonywania karnej jurysdykcji uniwersalnej.

Do najczęściej podawanych przykładów *ius cogens* należą:

- zakaz użycia siły zbrojnej (z wyjątkiem przypadków dozwolonych przez Kartę Narodów Zjednoczonych)
- zakaz interwencji w sprawy wewnętrzne innych państw (z tej sfery wyłącza się jednak kwestie ochrony praw człowieka – prawo międzynarodowe nie zakazuje takiej interwencji, uznaje się, że sprawy ochrony praw człowieka nawet własnych obywateli określonego państwa nie są jego „sprawą wewnętrzną”), w tym zakaz naruszania prawa do samostanowienia
- zasada wolności morza otwartego
- zakaz zabijania jeńców wojennych
- zakaz ludobójstwa
- zakaz handlu niewolnikami, kobietami i dziećmi
- zakaz piractwa.

Orzeczenie MTS, Barcelona Traction, 1970

Trzeba uczynić podstawowe rozróżnienie między zobowiązaniami państw wobec społeczności międzynarodowej jako całości i tymi, które powstają vis-a-vis innego państwa w zakresie ochrony dyplomatycznej. Poprzez swoją naturę, pierwsze dotyczą wszystkich państw. Mając na względzie wagę praw, o których mowa, wszystkie państwa mogą być uważane za posiadające interes prawny do ich ochrony; zobowiązania te są zobowiązaniami erga omnes (...). We współczesnym prawie międzynarodowym zobowiązanie te wynikają na przykład z postawienia poza prawem aktów agresji i ludobójstwa, a także z zasad i norm dotyczących praw fundamentalnych jednostki ludzkiej, włączając w to ochronę przed niewolnictwem i dyskryminacją rasową – pewne prawa i odpowiadająca im ochrona jest zintegrowana z powszechnym prawem międzynarodowym (...) inne wynikają z instrumentów międzynarodowych o charakterze powszechnym lub quasi - powszechnym.

Kazus: układ pokojowy w Camp David w 1978r. pomiędzy Egiptem a Izraelem

Porozumienie w Camp David – umowa międzynarodowa między Izraelem, reprezentowanym przez premiera M. Begin'a i Egiptem, reprezentowanym przez prezydenta A. Sadata, podpisane 18 września 1978 roku, po 12 dniach tajnych negocjacji prowadzonych w rządowym ośrodku wypoczynkowym Stanów Zjednoczonych w Camp David. Dwa izraelsko-egipskie porozumienia zostały podpisane w Białym Domu w obecności prezydenta Jimmy'ego Cartera. Doprowadziły one do zawarcia w 1979 traktatu pokojowego pomiędzy Izraelem a Egiptem.

18 września 1978 podpisano dwa izraelsko-egipskie porozumienia:

Podstawy dla Pokoju na Bliskim Wschodzie – składało się z trzech części. Pierwsza część tworzyła podstawy dla przyszłych negocjacji w sprawie utworzenia palestyńskiego samorządu w Strefie Gazy i Zachodnim Brzegu Jordanu. Zostały one później odmiennie zinterpretowane przez Izrael, Egipt i Stany Zjednoczone, tworząc liczne nieporozumienia. Druga część tworzyła podstawy pod zawarcie porozumienia pokojowego między Izraelem a Egiptem. Trzecia część tworzyła zasady, które powinny być stosowane w kontaktach Izraela z arabskimi sąsiadami.

Podstawy dla Traktatu Pokojowego między Egiptem a Izraelem – tworzyło podstawę do traktatu pokojowego, który został podpisany 6 miesięcy później. Porozumienie rozstrzygało przyszłość Półwyspu Synaj, z którego Izrael zgodził się wycofać w ciągu trzech lat wszystkie swoje wojska. Z Synaju mieli zostać ewakuowani wszyscy żydowski osadnicy (około 4500 ludzi). W zamian Egipt zgadzał się na nawiązanie stosunków dyplomatycznych z Izraelem, uznając tym samym prawo do istnienia państwa Izrael. Egipt gwarantował również swobodną żeglugę izraelskich statków przez Kanał Sueski i inne drogi wodne, takie jak Cieśniny Tirańskie. Postanowiono ograniczyć siły wojskowe: izraelskie w odległości do 3 km od granicy egipskiej oraz egipskie w odległości 30 km od granicy izraelskiej.

Kiedy w 1978r. Izrael i Egipt zawarły układ pokojowy, Zgromadzenia Ogólne ONZ uchwalilo rezolucje 34/65 B i 35/169 B, zarzucające temu układowi sprzeczność z prawem narodu palestyńskiego do samostanowienia oraz pogwałcenie zasady pacta tertiis nom datur.

Obie rezolucje stwierdzały, że układ z Camp David jest nieważny i pozbawiony znaczenia prawnego.

Strony porozumienia traktowały go jako ważny, lekceważąc stanowisko ZO ONZ, a sam układ obowiązuje do dzisiaj.

Wniosek: jeżeli wśród stron umowy rzekomo sprzecznej z ius cogens brak woli politycznej unieważnienia umowy, skutkiem jej zawarcia może być jedynie niemożność powołania się na nią w stosunku do państw trzecich (*non -opposability*), a nie nieważność.

Normy ius cogens

Imperatywne, bezwzględnie wiążące normy prawa międzynarodowego, żadne państwa nie mogą wyłączyć ich stosowania we wzajemnych relacjach (art. 53 KWPT)

Zobowiązania z KNZ

(art. 103) są normami umownymi, co odróżnia je od ius cogens wywodzących się ze zwyczaju, jednak co do treści norm, obie kategorie nie są rozłączne

Pozostałe wiążące normy prawa międzynarodowego
ius dispositivum
(zdecydowanie większość norm prawa międzynarodowego)

soft law

Problem związku między normami *ius cogens* a art. 103 KNZ był rozważany przez sędziego Lauterpachta w opinii odrębnej do wyroku w sprawie Bośni i Hercegowiny, który zauważył, że wyższość którą art. 103 przyznaje decyzji RB w przypadku sprzeczności jej z działającym zobowiązaniem traktatowym, może – jako sprawa prostej hierarchii norm - prowadzić do konfliktu między rezolucją Rady Bezpieczeństwa a *ius cogens*.

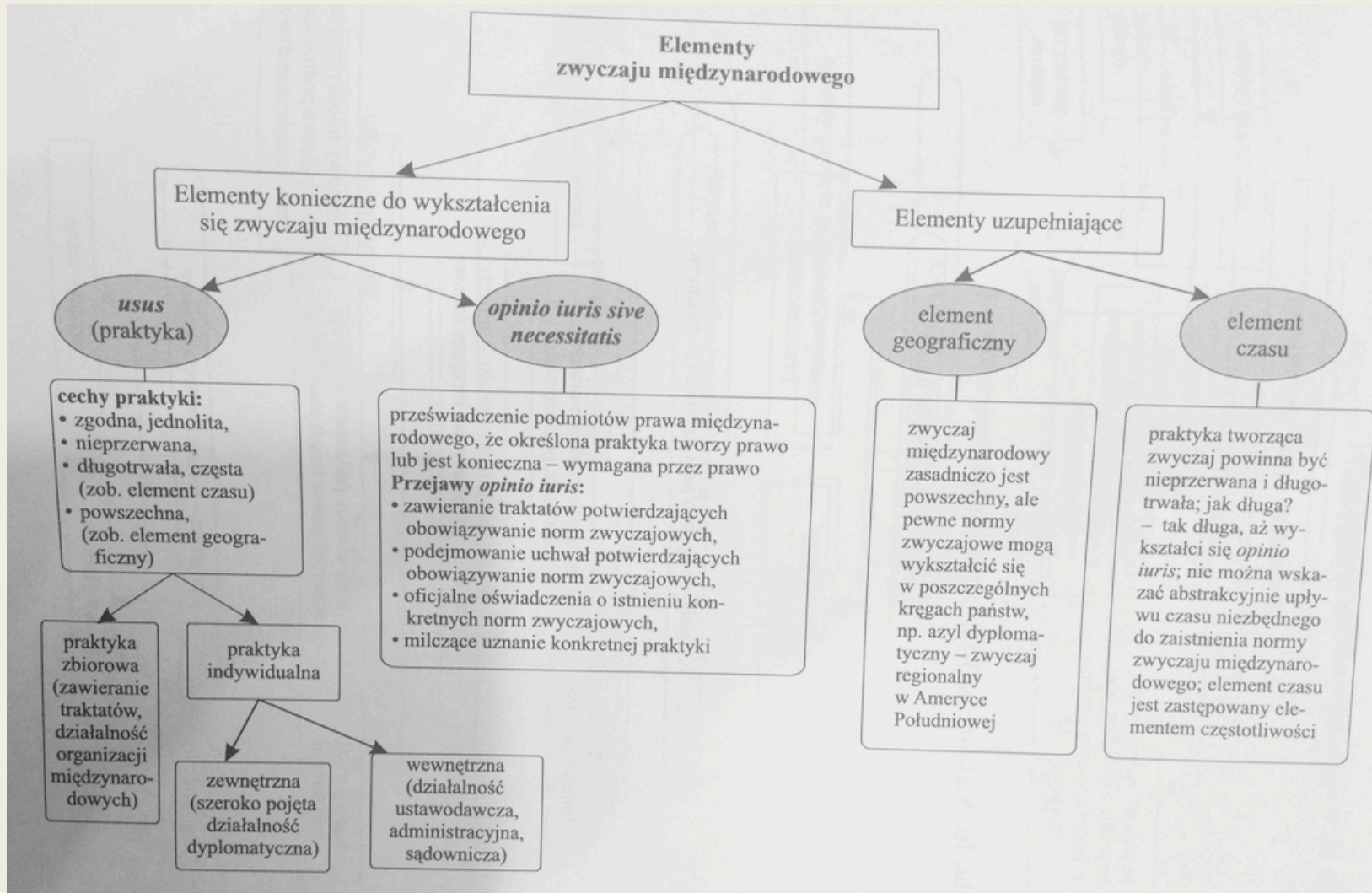
Typy zobowiązań w prawie międzynarodowych

Zobowiązania typu INTER PARTES:
są to zobowiązania o charakterze dwustronnym realizowane na zasadzie wzajemności

Zobowiązania typu ERGA OMNES:
są to obowiązania powinne całej społeczności międzynarodowej, ich naruszenie upoważnia każdego członka społeczności do indywidualnego lub zbiorowego ich dochodzenia.
Jest to norma ustanowiona w celu ochrony interesu wspólnego – niektórych państw lub wszystkich państw

Zwyczaj międzynarodowy

Wygaśnięcie normy zwyczajowej:

- Powstanie nowej normy zwyczajowej kolidującej z dotychczasową normą zwyczajową
- Powstanie nowej normy traktatowej kolidującej z dotychczasową normą zwyczajową
- Desuetudo

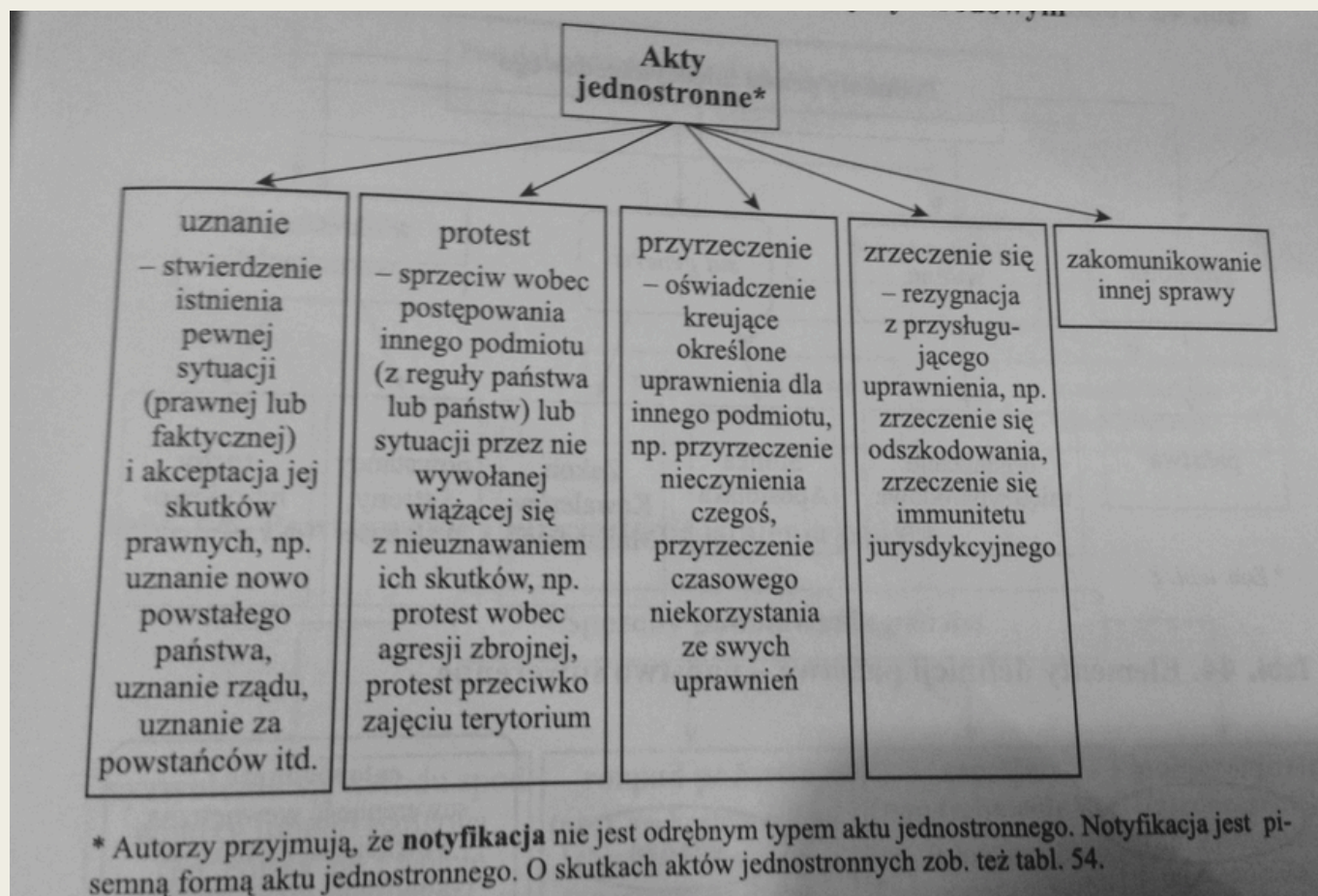
Zasady w prawie międzynarodowym

Zasady ONZ (art. 2 KNZ, 26.6.1945 r.)	Deklaracja zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ Nr 2625(XXV) z 24.10.1970 r.	Deklaracja zasad państw uczestniczących w Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Akt Końcowy z Helsinek z 1.8.1975 r.
1	2	3
1. zasada suwerennej równości członków ONZ	f. zasada suwerennej równości państw	I. zasada suwerennej równości i poszanowania praw przynależących do suwerenności
2. zasada wykonywania zobowiązań w dobrej wierze	g. zasada wypełniania w dobrej wierze zobowiązań przyjętych zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych	X. zasada wykonywania w dobrej wierze zobowiązań prawa międzynarodowego
3. zasada pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych	b. zasada załatwiania sporów międzynarodowych środkami pokojowymi	V. zasada pokojowego rozwiązywania sporów
4. zasada powstrzymania się od stosowania siły lub groźby użycia siły przeciwko integralności terytorialnej lub niepodległości państwa	a. zasada powstrzymania się od stosowania siły lub groźby użycia siły przeciwko integralności terytorialnej lub niepodległości państwa	II. zasada powstrzymania się od stosowania siły lub groźby użycia siły przeciwko integralności terytorialnej lub niepodległości państwa
-	-	III. zasada nienaruszalności granic

1	2	3
–	–	IV. zasada integralności terytorialnej
5. zasada okazywania pomocy ONZ	–	–
6. zasada działania ONZ na rzecz utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa względem państw nie będących członkami ONZ	–	–
7. zasada nieinterwencji w sprawy wewnętrzne państw	c. zasada niemieszania się w sprawy wewnętrzne państw	VI. zasada nieinterwencji w sprawy wewnętrzne
–	–	VII. zasada poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności
–	e. zasada równouprawnienia i samostanowienia narodów	VIII. zasada równych praw i samostanowienia narodów
–	d. zasada współdziałania państw ze sobą	IX. zasada współpracy państw

Uwaga: Zasady wyrażone w Deklaracjach z 1970 i 1975 r. nie są wyliczone według chronologii dokumentu, ale w sposób możliwie odzwierciedlający chronologię zasad wyrażonych w Karcie Narodów Zjednoczonych.

Akty jednostronne

Źródła pomocnicze: orzecznictwo i doktryna

- Art. 59 Statutu MTS „*decyzja Trybunału ma moc obowiązującą tylko między stronami i odnośnie do tej właśnie sprawy*” = wyłączenie doktryny *stare decesis* znanej systemom common law
- W prawie międzynarodowym sądy nie są związane swoimi orzeczeniami, jednakże często biorą je pod uwagę
- Orzeczenia sądowe lub arbitrażowe mogą stanowić dowód istnienia prawa zwyczajowego – w ten sposób sędziowie współtworzą prawa międzynarodowe
- Przykład: orzeczenie w sporze brytyjsko- norweskim w sprawie łowisk, w którym Trybunał ustalił kryteria uznania linii podstawowej, od której mierzy się szerokość morza terytorialnego, przyjęte później w konwencji genewskiej z 1958r. o morzu terytorialnym i strefie przyległej.

Doktryna („poglądy posiadających najwyższe kwalifikacje pisarzy różnych narodów w zakresie prawa międzynarodowego”)

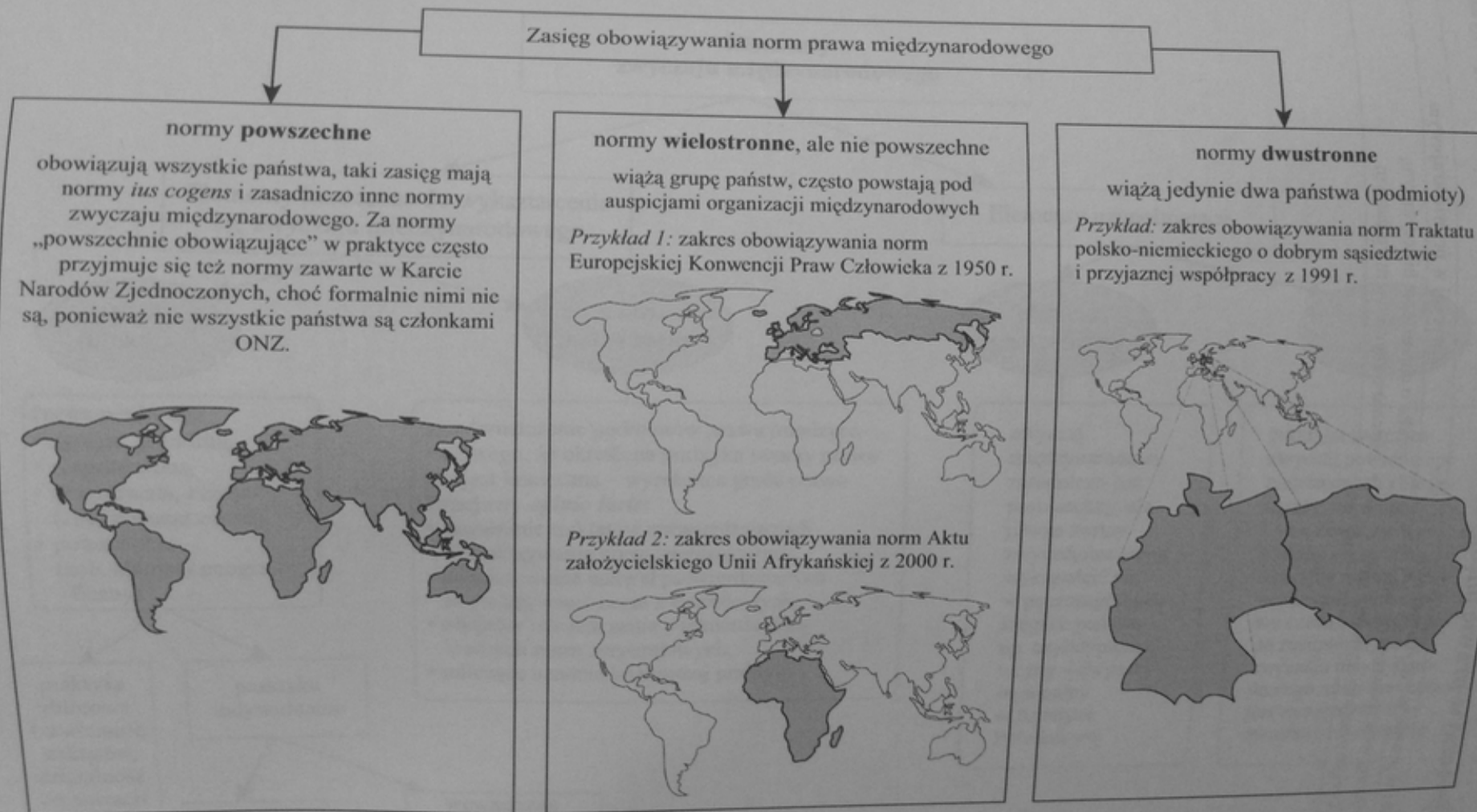
- Podobnie jak orzecznictwo, doktryna wyjaśnia i precyzuje przepisy obowiązującego prawa
- Istnienie zgodnych stanowisk w doktrynie może stanowić dowód istnienia normy prawnej
- Ostrożność sądów co do tego źródła, sporadyczność powoływania się na doktrynę
- W przypadkach, gdy doktryna jest krytyczna wobec istniejących rozwiązań, formułuje wnioski de lege ferenda i w pewnych przypadkach wpływa pośrednio na kształtowanie się prawa
- Większe znaczenie organów: Komisja Prawa Międzynarodowego powołana przez ONZ (34 członków, wybieranych na 5 lat przez ZO ONZ), Instytut Prawa Międzynarodowego, Stowarzyszenie Prawa Międzynarodowego

Stosowanie prawa międzynarodowego – *modus operandi*

■ Skutek umowy wobec stron

- art. 26 KWPT – „każdy będący w mocy traktat powinien być wykonywany w dobrej wierze (*pacta sunt servanda*)
- w stosunkach pomiędzy stronami umowa ma pierwszeństwo przed wszelkimi niezgodnymi z jej postanowieniami normami prawa zwyczajowego, z wyjątkiem *ius cogens*
- strona nie może powołać się na prawo wewnętrzne by uchylić się od wykonywania traktatu
- niewykonanie umowy rodzi odpowiedzialność międzynarodową
- Jeżeli odmienny zamiar nie wynika z umowy ani nie jest ustalony w inny sposób, jego postanowienia nie wiążą strony w odniesieniu do żadnej czynności lub zdarzenia, które miały miejsce, ani w odniesieniu do żadnej sytuacji, która przestała istnieć przed dniem wejścia w życie traktatu w stosunku do tej strony (zasada nieretroakcji- art.28 KWPT)
- Jeżeli umowa odzwierciedla prawo zwyczajowe, może być stosowana do zdarzeń mających miejsce w przeszłości jako wyraz norm zwyczajowych
- Jeżeli strony nie postanowiły inaczej, traktat wiąże co do całości terytorium (art. 29 KWPT)

Tabl. 12. Zasięg obowiązywania norm prawa międzynarodowego

■ Konflikt norm

Art. 30 KWPT zawiera postanowienia odnoszące się do stosowania traktatów dotyczących tego samego przedmiotu

1. Z zastrzeżeniem **art. 103** pierwszeństwo obowiązków wynikających z Karty, Karty Narodów Zjednoczonych, prawa i obowiązki państw będących stronami kolejnych traktatów dotyczących tego samego przedmiotu będą określane zgodnie z poniższymi ustępami.

2. Jeżeli traktat precyzuje, że jest podporządkowany traktatowi wcześniejszemu lub późniejszemu bądź że nie należy uważać go za niezgodny z takim traktatem, postanowienia tego traktatu mają przewagę.

3. Jeżeli wszystkie strony traktatu wcześniejszego są zarazem stronami traktatu późniejszego, lecz traktat wcześniejszy nie wygasł ani stosowanie jego nie zostało zawieszona na mocy **art. 59** wygaśnięcie lub zawieszenie działania traktatu wskutek zawarcia traktatu późniejszego, traktat wcześniejszy ma zastosowanie tylko w takim zakresie, w jakim jego postanowienia można pogodzić z postanowieniami traktatu późniejszego.

4. Jeżeli strony traktatu późniejszego nie obejmują wszystkich stron traktatu wcześniejszego:

a) w stosunkach między państwami będącymi stronami obu traktatów ma zastosowanie ta sama reguła, co w ustępie 3;

b) w stosunkach między państwem będącym stroną obu traktatów a państwem stroną jedynie jednego traktatu ich wzajemne prawa i obowiązki reguluje traktat, którego stronami są oba państwa.

5. Ustępy 4 w niczym nie narusza **art. 41** porozumienia modyfikujące umowy wielostronne tylko między niektórymi ze stron, ani jakiegokolwiek kwestii wygaśnięcia lub zawieszenia działania traktatu na mocy **art. 60** wygaśnięcie lub zawieszenie działania traktatu w następstwie jego naruszenia, ani jakiegokolwiek kwestii odpowiedzialności, jaka może wynikać dla państwa z zawarcia lub stosowania traktatu, którego postanowienia nie dadzą się pogodzić z obowiązkami tego państwa względem innego państwa na mocy innego traktatu.

■ Skutek umowy wobec państwa trzeciego

- Skutek umowy oparty na zgodzie
- Klauzula największego uprzywilejowania
- Skutek umowy oparty na zwyczaju
- Skutek umowy wobec agresora
- Skutek *erga omnes* traktatu